

11.5

FREDAGSSERIEN 13

Musiikkitalo klo 19.00

LEONARD BERNSTEIN 100 ÅR

Leonard Slatkin, dirigent
Elina Vähälä, violin
Jenny Carlstedt, mezzosopran

Leonard Bernstein: Candide, uvertyr 5 min

Leonard Bernstein: Serenad (efter Platons 'Symposion') 31 min
för soloviolin, harpa, slagverk och stråkar

1. Faidros – Pausanias (Lento – Allegro marcato)
2. Aristofanes (Allegretto)
3. Eryximakos (Presto)
4. Agathon (Adagio).
5. Sokrates – Alkibiades (Molto tenuto – Allegro molto vivace)

PAUS 20 min

Leonard Bernstein: Symfoni nr 1 "Jeremiah" 24 min
för mezzosopran och orkester

- I Prophecy (Largamente)
- II Profanation (Vivace con brio)
- III Lamentation (Lento)

*Leonard Bernstein: Symfoniska danser ur musikalen
West Side Story*

24 min

1. *Prologue (Allegro moderato)*
2. *Somewhere (Adagio).*
3. *Scherzo (Vivace e leggiero)*
4. *Mambo (Meno presto)*
5. *Cha-cha (Andantino con grazia)*
6. *Meeting scene (Meno mosso)*
7. *Cool fugue (Allegretto)*
8. *Rumble (Molto allegro)*
9. *Finale (Adagio)*

FÖRE KONSERTEN kl. 18 i nedre foajén:

Discussion between conductor James Gaffigan and Broadcast Producer Outi Paananen on Leonard Bernstein. Diskussionen förs på engelska.

Paus ca kl. 19.50. Konserten slutar ca kl. 21.15.
Sänds direkt i Yle Radio 1 och på webben yle.fi/areena.

SEKLETS RÖST

Om vi inom 1900-talets konst letar efter en gestalt som summerar up kvintessensen i populärkulturens epok, så är det onekligen amerikanen Leonard Bernstein. Som kompositör förenar Bernstein strukturer och färdigheter som gått i arv från den europeiska konstmusiken med den lavinartade populärkulturen som väller fram ur jazz, popmusik och latinamerikansk mainstream. Som dirigent drog Bernstein all tänkbar nytta och glädje av televisionen, det nya massmediet. Den verbalt briljante, humoristiske och stilige Bernsteins musikprogram som televiserades i flera decennier väckte tiotals miljoner amerikanska tittares intresse för konstmusik och gjorde honom till en superkändis. Han riktade sig in på den klassiska musikens stora mästare samtidigt som han lyfte fram tonsättare från Gustav Mahler till Jean Sibelius som var på väg att glömmas bort.

Genombrott och skapargnista

Liksom många andra stjärndirigenter fick också Leonard Bernsteins karriär en rivstart, då han ersatte en annan musiker som insjuknat. Den legendariske Bruno Walter blev tvungen att ge återbud kort före en konsert med New Yorks filharmoniker år 1943 och den 25-åriga biträdande dirigenten Bernstein hoppade in i stället för honom utan en enda repetition med orkestern. Konserten som också radierades blev en stor framgång och Bernstein blev snart det heta namnet inom det amerikanska mu-

siklivet. Samarbetet med New Yorks filharmonikerna fortsatte ända till år 1969. På den tiden var dirigenterna närmare knutna till sina egna orkestrar och gjorde färre gästspel. Men också i detta avseende skapade Bernstein en ny trend genom att framträda som gäst med de största europeiska orkestrarna. Som jude hade han ett speciellt förhållande till Israels filharmoniker som han dirigerade vid otaliga konserter och på ett stort antal skivor.

Bernstein var också känd som en utmärkt pianist och var aktiv inom många olika områden. Speciellt på 1950-talet lyckades han också ta sig tid att komponera. Sina största succéer skapade han innan han fyllt fyrtio. Ur hans produktion kan vi plocka fram uvertyren till *Candide* (1956), som eventuellt är den oftast spelade amerikanska kompositionen för orkester på 1900-talet, och naturligtvis *West Side Story* (1957) – veterligen den mest spelade musiken i världen. Bernstein hann också syssla med filmmusik och skrev verkingsfull musik för Elia Kazans klassiker *Storstadshamn* (*On the Waterfront*, 1954), som man minns speciellt för den unge Marlon Brandos intensiva tolkning av huvudrollen.

Den korta uvertyren till *Candide* ger en belysande bild av Bernsteins stil. Den börjar som en vild marsch som avancerar nästan obemärkt mot en lugnare, guppande melodi som börjar alternera med den spralliga marschen som kommer tillbaka. Det nästan bullriga slutet koncentreras sedan med en typ av trångföring. En sådan uvertyr skruvar upp förväntningarna vid vilken konsert som helst.

Serenad för violin låter måhända som en komposition av mindre format, men den är något helt annat. Verket kom till 1954 och trots namnet är det fråga om en omfattande violinkonsert, fastän besättningen inte omfattar blåsarare utan bara stråkorkester, harpa och slagverk. Verket har inspirerats och lånat sin underrubrik av Platons klassiker *Symposion* eller *Gästabudet*, där en grupp män ur den intellektuella eliten i Aten diskuterar eros och kärlekens natur. Konsertens satser ger läckra beskrivningar på de tal som hålls av berättelsens huvudpersoner.

Av denna helhet har Bernstein utvecklat en fin violinkonsert, där harmonisk skönhet möter virtuos retorik.

Från Gamla testamentet till gatugängens kamp

Många av Bernsteins kompositioner har religiös prägel och han betonade ofta sin judiska bakgrund. Mot slutet av sina musikstudier 1942 skrev han sin första symfoni som har binamnet *Jeremiah*. Uruppförandet ägde rum 1944 vid en konsert med Pittsburghs symfoniorkester under hans egen ledning. Det dröjde inte länge förrän det framgångsrika verket spelades i New York, där den lokala kritikerföreningen inspirerades till att ge symfonin sitt årliga musikpris.

Jeremiah är en symfoni i tre satser med text ur Klagovisorna i Gamla testamentet. Första satsen (*Largamente*) har underrubriken *Profetia*. Den har ett långsamt tempo och stundtals förekommer extremt starka effekter i orkestern, men å andra sidan kontrasterar de plötsliga dramatiska utbrot-

ten med slutet som tynar stilla bort; profeten förutspår dystra tider för folket. Andra satsen (*Vivace con brio*) bär namnet *Vanhelgandet*. Det är ett intensivt pulserande, kaotiskt scherzo, som beskriver babyloniernas förstörelse av Jerusalem, ironiskt nog till takten av klezmermusik.

Symfonins final (*Lento*) är en klagovisa, där texten ur Jeremia sjungs av en mezzosopran. Scherzots öppningstema är visserligen ett lån av en gammal hebreisk melodi, men början av vokalstämman grundar sig direkt på en liturgisk kadens som fortfarande sjungs, då man minns Jerusalems förstörelse. Denna långsamma avslutande sats framförs ofta separat från symfonin under namnet *Lamentation*.

I och med *West Side Story* hoppar vi till en helt annan tid och miljö. Berättelsen om Romeo och Julia har fångat folk under alla tider och inte bara i den västerländska kulturen. Musikalen *West Side Story* utspelar sig under 1950-talet på Manhattan, där olika ungdomsgäng av olika etnicitet kämpar mot varandra. Tonys och Marias kärlek går över gränserna mellan de två gängen. Tonys gäng har svurit att bli av med puertoricanerna som leds av Marias store bror Bernardo. Tragedin drabbar alla ända tills gängmedlemmarna inser att hatet har gått för långt.

West Side Story var en enorm framgång och populariteten tycks inte ta slut. Situationen, händelserna och musiken har så många aspekter att var och en i publiken finner något att identifiera sig med. Utdrag ur musikalen har spelats i varierande sviter men Bernstein etablerade själv en svit i nio satser un-

der rubriken Symfoniska danser ur West Side Story år 1961. Där klingar örhäng-
et *Somewhere*, där dansas i *Mambo*-takt
och där hamnar vi mitt i ett blodigt ga-
tuslagsmål i *Rumble*.

Osmo Tapio Räihälä

JAMES GAFFIGAN

Den amerikanske dirigenten James Gaffigan har varit chefsdirigent för Luzerns symfoniorkester sedan säsongen 2011–12 och hans mandat har förlängts ända till våren 2022. Därtill arbetar han som förste gästdirigent för Nederländska radions filharmoniker.

Gaffigan har studerat orkesterdirigering bl.a. vid American Academy of Conducting i Aspen för David Zinman och Murry Sidlin. Sommaren 2003 studerade han inom ramen för programmet "conducting fellow" i Tanglewood och följande år fick han första pris i den internationella Georg Solti-dirigenttävlingen i Tyskland.

Åren 2003-06 arbetade Gaffigan som biträdande dirigent för Cleveland Orchestra och 2006-09 var han Associate Conductor vid San Francisco Symphony. Han debuterade i Europa år 2008 som dirigent för Luzerns symfoniorkester. Han har sedermera dirigerat många av de främsta orkestrarna såväl i Europa och Förenta Staterna som i Asien. Till dessa hör under säsongen 2017–18 bl.a. orkestrarna i Chicago, Dallas och Philadelphia, Münchens filharmoniker och Concertgebouw-orkesteren i Amsterdam.

Gaffigan dirigerar också ofta opera. Han har gästdirigerat bl.a. vid Wiens statsopera, dit han återvänder nästa gång med Verdis *La Traviata*. Till hans operadebuter under innevarande säsong hör bl.a. Chicago Lyric Opera (*Così fan tutte*) och Santa Fe Opera (*Ariadne auf Naxos*). I en nära framtid debuterar han även vid Nederländska operan och Metropolitan i New York.

Gaffigans skiva med Tjajkovskijs (nr 1) och Prokofjevs (nr 2) pianokonsorter med Kirill Gerstein som solist fick priset ECHO Klassik 2015 som årets bästa konsertinspelning. Gaffigans diskografi omfattar även Prokofjevs symfonier (förutom nr 2) och därtill musik av Brahms, Saint-Saëns, Dvořák, Korngold, Sjostakovitj, Britten, Dutilleux och Wolfgang Rihm.

ELINA VÄHÄLÄ

Elina Vähälä hör till de internationellt mest framgångsrika finländska violinisterna. Hon har beskrivits som en "smidig, stilig och begåvad musiker vars briljanta teknik motsvaras av hennes översvallande humör, känslighet och fantasi" (*Chicago Tribune*).

Vähälä har konserterat som solist och kammarmusiker på olika håll i världen. Utöver de främsta finländska dirigenterna har hon samarbetat med bl.a. Leonard Slatkin, Carlos Kalmar, Jakub Hrůša, Thierry Fischer och Jeffrey Tate. År 2008 uppträdde hon vid utdelningen av Nobels fredspris som televiserades över hela världen.

Vähäläs repertoar spänner från barocken till nutida musik. Hon har

fått musik sig tillskriven av bl.a. Aulis Sallinen, C. Curtis-Smith och Jaakko Kuusisto. Hon har även spelat den nordiska premiären av John Coriglianos violinkonsert The Red Violin. Hon har spelat in Haydns violinkonserter samt Coriglianos och Kuusistos violinkonserter.

Undervisningsarbetet har även varit viktigt för Vähälä. Hon var professor i violinspel åren 2009–12 vid musikhögskolan i Detmold och sedan år 2012 är hon professor vid musikhögskolan i Karlsruhe. År 2009 var hon med om att grunda Violinakademin r.f. med understöd från Finska Kulturfonden.

Elina Vähäläs instrument är en Giovanni Battista Guadagnini från år 1780.

JENNY CARLSTEDT

Den åländska mezzosopranen Jenny Carlstedt var knuten som solist till operan i Frankfurt am Main åren 2002–2016. Sedan dess har hon arbetat som frilans artist. Under den pågående säsongen har hennes program bl.a. bestått av Verdis Requiem i Köln, en Tysklandsturné med Sydvästtyska Radions orkester samt operaroller vid Finlands nationalopera (Suzuki i Madama Butterfly) och i Frankfurt.

Carlstedt har studerat vid Sibelius-Akademien och vid London Guildhall School of Music. Hon fick en andra placering i damklassen vid sångtävlingen i Villmanstrand 1999 och debuterade vid Finlands nationalopera 2001. Hon har sedermera uppträtt aktivt som opera- och konsertsångare.

Under sin långa tid vid Frankfurtoperan utvidgades Carlstedts repertoar med ett femtiotal roller och spänner nu från barocken till nutida operor. Speciellt uppmärksammas hon varit för sina Mozartroller. Hennes övriga roller omfattar bl.a. Octavian i Rosenkavaljeren, Kompositören i Ariadne på Naxos, Niklaus i Hoffmanns äventyr, Wellgunde i Ringtetralogin samt titelrollen i Händels Teseo.

Som gästsolist har Carlstedt uppträtt förutom i Finland på olika håll i Europa, bl.a. Glyndebourne Touring Opera, i Antwerpen, på Theater an der Wien, i Basel och Köpenhamn. År 2015 debuterade hon med framgång i Förenta Staterna som Mélisande under Esa-Pekka Salonens ledning i Chicago. År 2017 kandiderade hon för Nordiska rådets musikpris.

Carlstedts opera- och romansrepertoar har också spelats in på ett flertal skivinspelningar. År 2016 släpptes hon en skiva med sänger av Alexander von Zemlinsky tillsammans med Lapplands kammarorkester under John Storgårds ledning.

RADIONS SYMFONIORKESTER

Radions symfoniorkester (RSO) är Yles orkester med uppgift är att skapa och främja finländsk musikkultur. Sedan år 2013 är Hannu Lintu orkesterns chefsdirigent. RSO:s tidigare chefsdirigenter är Toivo Haapanen, Nils-Eric Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste och Sakari Oramo.

Under spelåret 2017–2018 firar RSO sitt 90-årsjubileum. Radioorkestern bestående av tio musiker uppträdde för första gången den 1 september 1927 i en studio vid Alexandersgatan 46 i Helsingfors. Några år senare inledde orkestern sin offentliga konsertverksamhet. På 1960-talet under Paavo Berglunds tid som chefsdirigent utvidgades besättningen till en fulltalig symfoniorkester.

Utöver de stora romantiska och klassiska mästerverken har RSO en hel del nutida musik på sin repertoar och orkestern uruppför årligen ett flertal nya verk som beställts av Yle. Till RSO:s uppgifter hör att spela in all finländsk orkestermusik med fulla radieringsrättigheter för Yles arkiv. Under spelåret 2017–2018 uruppförs sex verk som beställts av Yle. Till säsongplanerna hör även tre operor som uppförs konsertant, en första egen RSO-festival och några av 1900-talets centrala violinkonserter.

RSO har spelat in verk av bl.a. Mahler, Ligeti, Eötvös, Sibelius, Hakola, Lindberg, Saariaho, Sallinen, Kaipainen och Kokkonen samt därtill premiärinspelningen av Armas Launis' opera

Aslak Hetta. Orkesterns inspelningar har fått ett flertal pris av bl.a. BBC Music Magazine, Académie Charles Cros och MIDEM Classical Award. Upptagningen av Sibelius' Lemminkäinen och Pohjolas dotter ingick i tidskriften Gramophones Critic's Choice i december 2015. Med denna inspelning fick RSO och Hannu Lintu även det inhemska Emmapriset i kategorin Årets klassiska album 2015. Under spelåret 2017–2018 ger RSO ut skivor med verk av Sibelius, Prokofjev, Lindberg och Bartók.

RSO turnerar regelbundet på olika håll i världen. Under säsongen 2017–2018 företar orkestern en Europaturné under ledning av Hannu Lintu. RSO:s radiokanal Yle Radio 1 radierar alla orkesterns konserter. I allmänhet sänds både de inhemska och utländska konserterna direkt. På RSO:s webbsidor (yle.fi/rso) kan man lyssna på konserterna och se dem live med hög upplösning.